AD VII 44
6799 - V.
796
ARCHIV

OBCHODNÍ KNIHOVNA
„MERKUR“
VYDÁVANÁ PÉČÍ LITER. ODBORU OBCHODNICKÉHO SPOLKU „MERKUR“ V PRAZE.
ČÍSLO 16.

SYSTEM NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ.

ČÁST PRVÁ VŠEOBECNÁ.

NAPSAL

JAN KOLOUŠEK,
V. Ř. PROFESSOR ČESKÝCH VYSOKÝCH ŠKOL TECHNICKÝCH V BRNĚ.

V PRAZE.
NÁKLADEM OBCHODNICKÉHO SPOLKU „MERKUR“ V PRAZE.
V KOMISI KNIHKUPECTVÍ FR. ŘIVNÁČE.
1908.

ZEMSKÁ BANKA
(DŘÍVE ZEMSKÁ BANKA KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO)
KNIHOVNA

33 KOL

Statistika

33 NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

321 57 FW

F 168143 - ZF202-

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ
knihovna
NÁM. W. CHURCHILLA 4
130 67 PRAHA-3

KNIHOVNA
VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
Nám. W. Churchilla 4
130 67 Praha 3 - Žižkov

Tiskem Aloisa Wiesnera v Praze,
knihtiskaře České Akademie císaře Františka Josefa
pro vědy, slovesnost a umění.

PŘEDMLUVA.

Pro české obecenstvo není nyní původního soustavného díla o národním hospodářství, ba není ani českého překladu větší národohospodářské učebnice cizojazyčné. *J. Kaizlovo* národní hospodářství je úplně rozebráno a nelze již pořídíti ani nové jeho vydání, jelikož by dnešnímu stavu vědy ani svým rozsahem ani obsahem nepostačovalo. Totéž platí o překladu *Gide*-ova národního hospodářství z francouzštiny; o starších českých dílech původních nebo přeložených toho druhu není zajisté potřebí se zmiňovati.

Z té příčiny osmělil jsem se vydati *přehledné soustavné dílo o národním hospodářství*, jehož I. část (všeobecnou) našemu čtenářstvu předkládám. Je míněna zároveň jako základ pro další část zvláštní, která se bude zabývati jednotlivými obory těžebními (zemědělstvím s ostatní prvotní výrobou, průmyslem, obchodem i dopravou) a všemi sociálními poměry k tomu se pojícími. Bude tedy obsahovati národohospodářskou politiku i politiku sociální, pokud je podmíněna jakýmkoli hmotným těžením.

Jsem si vědom, že úloha, které jsem se tak podjal, vyložiti soustavně národní hospodářství v díle, které by co možná vyhovovalo nejnovějším, vědeckým požadavkům, není zajisté snadnou. Právě nyní prodělává se totiž jistá krise ve vědeckém nazírání na národní hospodářství; proniká konečně všeobecné poznání, že politická oekonomie je vědou sociologickou a že není možno již budovati v ní na těch základech, které pro ni byly

*

hledány v klassických spisech *Ad. Smitha* a jeho různých následovníků. Tím byl zároveň změněn částečně obsah i rozsah, ale především způsob (methoda) dotyčných bádání. — V tomto spisu napřed v úvodním oddílu (I.) snažil jsem se zcela stručně vyložiti, kterak je nutno rozlišovati národní hospodářství jako vědu sociologickou od praktického umění soukromého hospodaření a jeho theoretického základu (oekonomiky), i jak se dosud ještě tato o e k o n o m i k a skoro napořád mate s národním hospodářstvím. — Toto sociologické stanovisko, které ještě na příkladech osvětleno (v oddílu III.) hleděl jsem v celém spisu náležitě zdůrazniti, zejména v úvahách *o hodnotě, o ceně* a *důchodech* zrovna jako při výkladech *o těžebním i spotřebním společenství* a *o moderní kooperaci* organisované *podnikateli*, která vyrůstá již z mezí jednotlivých států (národů) a stupňuje se až k jistému společenství všelidskému projevujícímu se právě nejúčinněji různými hmotnými mezinárodními svazky.

Úkol, který jsem si tak vytkl, je proto zvláště obtížným, že dosud pravidelně národní hospodářství, *v celku aspoň*, nebylo tak soustavně ani pojímáno, neřkuli aby do podrobna bylo s toho stanoviska vykládáno. Bylo tedy nutno namnoze úplně samostatně si raziti cestu. Myšlenka ta, že při národním hospodářství jedná se v prvé řadě a skoro jedině o zjevy a instituty sociologického rázu, není zajisté nikterak zcela nového data, ano vyskytá se také v jednotlivých novějších učebnicích napořád (na př. u *Lehr-Heckela*, u *Eug. Philippoviche*, *Gust. Schmollera*, *Alf. Marschalla* a m. j.) i u poměrně starších národních hospodářů (*A. Schäffle-a*, *Ad. Wagnera* atd.); než důsledně do jednotlivostí provedena nebyla dosud nikde. Na počátku mluvívá se v učebnicích národohospodářských sice mnoho o vědeckých methodách (deduktivních, induktivních, exaktních a jiných), ale pravidelně jsou tam podobné úvahy jen proto, aby se jich později příliš neb i skoro nic nedbalo; vykládá se pak dosti nesoustavně v národním hospodářství všecko, co tam již tradicionálně bývalo dříve zahrnováno.

Podle našeho názoru rozbory o jednotlivých methodách do národního hospodářství zrovna tak málo patří jako do kterékoli jiné specialní vědy. Methodologie je

formální vědou obecnou (filosofickou) a zajisté se musí předpokládati při jakémkoli vědeckém bádání, ale proto je zbytečno o methodách bádání zrovna v úvodu k učebnicím národního hospodářství obšírně pojednávati.*) Zrovna tak není na místě ani předmětem národního hospodářství vykládati o citech, snahách, pudech i jiných vniterných stavech a funkcích jak člověkových tak i v lidských skupinách se projevujících, co může býti pouze úkolem psychologie, ethiky a theoretických věd sociologických. O tyto vědy, zejména o výsledky bádání sociologických se musí národní hospodářství sice opírati, ale nesmí svými úvahami na jejich vlastní pole přebíhati.

V národním hospodářství takto pojatém, jakožto vědě sociologické, musilo arci býti důsledně i s patřičným důrazem odmítnuto stanovisko čiře individualistické. Proti starším jeho formám zastoupeným v liberalistických školách nebylo arci potřebí příliš obšírně se obraceti; neboť jsou celkem zásady ty skoro již opuštěny (kromě národohospodářů francouzských, jichž čelným zástupcem je na př. *Leroy-Beaulieu* a rozhodně i *Maurice Block* ve svém jistě jinak velmi pečlivě sestaveném díle: „Les progrès de la science économique depuis Adam Smith.“ Paris 1897). Za to s tím větším důrazem bylo potřebí zaujmouti stanovisko proti vídeňské škole, která staví na nově formulovaných individualistických (psychologických) názorech některých anglických národních hospodářů (*J. St. Jevons-a* hlavně) a zove se také „*školou exaktní*.“ Tento směr měl sice jisté oprávnění jako reakce proti přílišnému historismu valné části národních hospodářů německých (zvláště v druhé polovici XIX. stol.), ale přílišným akcentováním psychologických stavů jednotlivcových vlastně národní hospodářství jako sociologickou vědu zneuznával a na místo její postavil jakýsi druh *abstraktní oekonomiky*. Tak byly společnosti lidské svého sociálního rázu zbaveny a dosti nevědecky atomisovány.

*) Jinak je tomu, když se kritisují jednotlivé směry a školy národohospodářské, zdali a jak dalece správně jednotlivých vědeckých method užívají. O methodologických sporech jakož i o nynějším stavu národohospodářských bádání je podán jasný přehled ve „Sborníku věd právních a státních“ z r. 1904 od *A. Bráfa:* „Věda národohospodářská v XX. věku.“

Při tom škola ta si člověka od společenských vztahů isolovaného představuje téměř sidealisovaného, jakoby jednotlivec nejen samostatně směl, ale i dovedl vždy se říditi podle svého nejrozumněji pochopeného (a do jisté míry zušlechtěného) egoismu, jakoby každý jednotlivec byl skoro filosofem se svou vlastní vyspělou inteligencí a s nejsvobodnější vůlí nepodléhající téměř nijak vlivům společenským. Na podobných přepokladech je založena zvláště jejich nauka o *mezním užitku* (*marginal utility*), z něhož vysvětlována hodnota i vznik úroků (*Böhm-Bawerk*) a jiných důchodů atd. Bylo tedy nutno právě proti této škole vídeňské obhajovati s důrazem stanovisko sociologické a proto na různých místech byla názorům jejím zvláštní pozornost věnována (tak zejména v oddílech III., VI., VIII., XIII., XXI. a XXIII.), která i jinak se jeví oprávněnou, protože právě u nás tento směr požívá jisté autority. Ovšem v rámci „Systemu národního hospodářství" nemohlo býti podáno úplně přesné vyložení a ocenění náhledů hlavních zástupců této školy (*K. Mengera, E. Saxa, E. Böhm-Bawerka* a *F. v. Wiesera*).

Také k naukám historického materialismu (hlavně pokud je formuloval *K. Marx*) bylo zaujato určité stanovisko obmezující se ovšem jen na hlavní námitky s národohospodářského hlediska nutné, že totiž nelze kritiku hmotných vztahů v lidských společnostech obmeziti pouze na výrobní a tržní poměry, k tomu jednostranně vylíčené. Celek filosofických a socialních názorů Marxových i jeho stoupenců v socialně demokratické straně byl v naší literatuře dostatečně důkladně rozebrán *T. G. Masarykovou* „*Sociální otázkou*", z které patrně vysvítá, jak náhledy ty přesahují meze vytčené národnímu hospodářství.

Vzhledem k historické škole (německé) stačí poukázati k oddílu I. (str. 15). Výkladu historického národní hospodářství zcela jistě dbáti musí, jelikož jen tak lze úplně porozuměti jednotlivým národohospodářským institutům a po případě poznati, kam jejich vývoj spěje. Podobným způsobem bylo tedy též v tomto systemu přihlíženo k historickému vývoji (zvláště v oddílu V., VII., a XX., ale také všude jinde, kdykoli k jasnějšímu pochopení se to jevilo nápomocným). Než německá historická

škola snášela po většině k národnímu hospodářství jen více méně cenný material, který často nebyl ani pořádně spracován, — (tak možno bez křivdy oceňovati na př. celé dílo *Roscherovo*); — vlastní theorie národního hospodářství zaniká tu na mnoze v kulturních dějinách. Vždyť i tak vynikající zástupce této školy, jakým zajisté je *G. Schmoller*, podává ve svém „Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre", I. Teil (1900) vlastně skoro jen kulturněhistorický obraz společenského hmotného vývoje, i v II. díle historické výklady nepřiměřeně převažují. Namnoze býval ještě tento historický material tendenčně k jistým strannickým účelům upravován, čím ztrácela škola tato potřebné důvěry, ale kromě toho i vědeckého přehledu a tonula v podrobnostech.

Pouhý zběžný pohled na obsah tohoto spisu naznačuje již důsledný system národního hospodářství, jak je tu míněn. Úkolem je vyložiti společenská přesvědčení a zařízení na nich spočívající *o ukojení lidských potřeb hmotným způsobem*. Proto tedy po vyložení, co rozumí se potřebami i jak k ukojení jich se hodí různé přírodní a lidské energie, rozebráno, jaký je poměr individua k tomuto ukojování i jak společensky se poměr ten upravuje. Především naznačeno, jaké bylo i jak se vyvíjelo stanovisko jednotlivých lidských celků i celého lidstva k daným prostředkům ukojovacím, i jak byl poměr ten individualně upraven právem soukromým, zvláště instituty vlastnického a dědického práva. Když užší skupiny socialní se ponenáhlu musily rozšířiti na společenství národní (státní), po případě i světové, povstala nutně z toho součinnost výrobní, těžební i spotřební, která je sorganisována soukromým podnětem podnikatelů aťsi ve vzájemných zápasech neb i ve smíru. Tato podnikatelská soustava jsouc ve sporu s dosavadními právními základy společenskými, (právem vlastnickým a dědickým), které hmotné prostředky nepřidělují souměrně podle potřeb společenských a jich nyní nutného způsobu ukojování, zjednala si nápravu směnou a úvěrem. K tomu cíli slouží instituce peněz a měny, organisace úvěrní v bankách a cennými papíry, styky na trzích (bursách), spekulace, obchodní prostředkování i doprava. K tomu pojí se zápasy mezi podnikateli, zaměstnanými i konsumenty,

které nutno všelijak upravovati veřejnou mocí, a jejichž výsledek projevuje se ve společenských hodnotách a jich výrazu peněžitém (v cenách) i v podělení o společenské výtěžky v jednotlivých důchodech. Na konec z toho vysvítá, jak potřeby se fakticky ukojují nerovnoměrně, po případě nedostatečně, i kterak soukromou podnikatelskou výrobou a těžbou nesjednává se náležitý souhlas těžení se spotřebou, což se arci projevuje různými sociálními poruchami (krisemi).

Při těchto výkladech hleděno všude k celému vývoji jednotlivých národohospodářských institutů a společenského nazírání a stal se i sem tam pokus naznačiti, kam asi vývoj ten spěje, totiž k jakési neurčité ale zajisté obsažnější socialisaci národohospodářské péče, nežli jak se vytvořila dosud. Ale nebude zajisté pokládáno za chybu, že nemohl a nechtěl býti podán nějaký podrobnější obraz tohoto budoucího vývoje, jelikož na to dosavadní vědecké bádání zcela jistě nestačí a prorocký dar jednak by mohl býti údělem jen zvláště vyvolených jednotlivců, jednak je nadmíru nevděčný a osudný i potud, že skutečná budoucnost se nechtívá jím říditi.

Pokud se týče rozsahu a formy díla, vznikl celý spis na základě přednášek, které jsem si upravil pro posluchače vysoké školy technické v Brně. Odtud, jakož i z obsahu dotyčných částí vysvětluje se, že některé úvahy částečně snad mohou dělati až dojem, jakoby se opakovaly; tomu však těžko bylo se vyhnouti při tak přirozeně souvislých předmětech, jako se jimi jeví býti hodnota, cena, náklad výrobní a těžební, zisk podnikatelský a různé formy důchodů (tedy hlavně oddíly VI., VII., VIII., XIII., XX. a XXI.), o kterých nicméně bylo nutno na různých místech odděleně pojednávati. Že hleděl jsem především k tomu, aby úvahy netrpěly nejasností, je vysvětlitelnou snahou učitelského povolání; jak dalece se mi to podařilo, i jak po případě tím mohla trpěti žádoucí precisnost, to zůstavuji shovívavému úsudku laskavého čtenářstva.

Rovně tak je choulostivou věcí, co i kolik o jednotlivých předmětech bylo by potřebí do theoretických systematických výkladů o národním hospodářství po-